

Maria Izabela Giryn-Boudy

Wydział Humanistyczny

Politechnika Koszalińska

ORCID: 0000-0002-9660-1980

e-mail: maria.giryn@tu.koszalin.pl

Prawa kobiet w państwach nordyckich w kontekście bezpieczeństwa społecznego

Streszczenie

W ciągu ostatnich 30 lat we wszystkich krajach skandynawskich powstały państwowe mechanizmy mające na celu przezwycięzenie dyskryminacji ze względu na płeć i zapewnienie równych szans wszystkim członkom społeczeństwa. Mechanizmy te obejmują, z jednej strony, rozbudowaną sieć instytucji i stanowisk zajmujących się promowaniem polityki równości płci, a z drugiej, system przepisów antidyskryminacyjnych warunkujących bezpieczeństwo społeczne. W skład mechanizmów równości wchodzi również finansowane i wspierane organizacyjnie przez państwo sieci badań nad płcią, prowadzone w każdym kraju skandynawskim i aktywnie współpracujące ze sobą. Aspekt płci w systemie zarządzania państwowego nabiera nowych cech: kobiety zaczęły aktywniej uczestniczyć w zarządzaniu i życiu politycznym kraju, w działalności społecznych organizacji kobiecych, coraz częściej kandydowały do organów władzy państwowej, opowiadały się za równymi prawami z mężczyznami. W ten sposób osiągnięto znaczną reprezentację kobiet w organach władzy państwowej. Wszystkie te osiągnięcia kobiet znacznie różnią się od pozycji zajmowanych w dawnych czasach.

Słowa kluczowe

kobieta, kraje skandynawskie, równość płci, polityka równości, bezpieczeństwo społeczne

Wstęp

Zmieniający się sposób definiowania równości płci w prawie międzynarodowym i nordyckim pokazuje jak silnie kwestie płci są powiązane z ideami narodowymi.

Regulacje dotyczące praw człowieka oraz unijne odegrały decydującą rolę w rozszerzeniu ochrony, która początkowo była ograniczona do heteroseksualnych kobiet i mężczyzn, na osoby o różnorodnych orientacjach seksualnych i płciowych. Doprowadziło to zmian zarówno w przepisach dotyczących równości płci, jak i w ujednoliconych ustawach nordyckich, które obecnie zakazują dyskryminacji ze względu na płeć, orientację seksualną, tożsamość i ekspresję płciową. Wciąż jednak istnieją kwestie nierozwiązane, np. ochrona przed dyskryminacją łączącą płeć z innymi przesłankami, takimi jak pochodzenie etniczne, wiek i niepełnosprawność¹.

Sprawiedliwość społeczna w obszarze płci stanowi fundament ideologii nordyckiego państwa opiekuńczego. Kraje te jako jedne z pierwszych – już w latach 70. i 80. XX wieku – uchwały kompleksowe przepisy dotyczące równości kobiet i mężczyzn. Regulacje te miały na celu promowanie równości płci i zakazanie dyskryminacji. Oznaczały przejście od postulatów programowych na rzecz podejścia opartego na prawach w zakresie równości płci. Zamiast poprzestawać na równości formalnej, postawiły sobie za cel zapewnienie realnych równych szans, co umożliwiło także wdrażanie środków zmierzających do osiągnięcia faktycznej równości wyników².

Metodologia badań

Artykuł opiera się na jakościowej analizie porównawczej. Zastosowano metodę analizy instytucjonalno-prawnej oraz analizę literatury przedmiotu i dokumentów publicznych. Przedmiotem badania są rozwiązania dotyczące praw kobiet, polityki równości płci oraz bezpieczeństwa społecznego w państwach nordyckich.

1 A. Hellum, *Gender Equality in the Nordics*, „Scandinavian Studies in Law” 2022, nr 68, s. 167–169, 184.

2 Ibidem, s. 152–154.

Analiza obejmuje Danię, Finlandię, Islandię, Norwegię i Szwecję. Materiał badawczy stanowi opracowania naukowe, raporty instytucji międzynarodowych oraz dane i dokumenty opisujące zależność między statusem kobiet, zakresem ochrony przed dyskryminacją i modelem *welfare state*. Przyjęte podejście ma charakter *desk research* i służy rekonstrukcji podobieństw oraz różnic między badanymi państwami.

Prawa kobiet a bezpieczeństwo społeczne – założenia teoretyczne

Bezpieczeństwo społeczne jest rozumiane jako zbiór instrumentów gwarantujących ochronę i wsparcie dla kapitału ludzkiego – uznawanego za główne bogactwo narodowe. Spośród różnorodnych zagadnień badawczych na plan pierwszy wysuwają się aspekty płci związane ze zwiększeniem bezpieczeństwa społecznego w lokalnej społeczności. Praktycznie niemożliwe jest mówienie o jednolitej społeczno-demograficznej wspólnoty kobiet, a kwestie społeczne należy analizować w odniesieniu do lokalnej społeczności. Można zgodzić się z tym, że podstawową gwarancją bezpieczeństwa społecznego kobiet jest zwiększenie ich samoświadomości i konsolidacja działań na rzecz ochrony ich praw. Skuteczność rozwiązania tych problemów jest ściśle skorelowana z charakterem prowadzonej polityki społecznej. Dlatego ważne jest, aby zwracać szczególną uwagę na społeczno-kulturowe elementy potencjału twórczego kobiet: charakter i poziom wykształcenia oraz umiejętności zawodowe, które warunkują zdolność do świadczenia pracy o określonej jakości³.

Wykształcenie oraz zdobyta wiedza stanowią potencjał intelektualny niezbędny do samorealizacji człowieka. Znaczenie tego zasobu systematycznie rośnie, najważniejsza jest jednak edukacja podstawowa, która stanowi fundament rozwoju wąskich, elastycznych specjalizacji i pogłębiania wiedzy, co warunkuje efektywne włączenie jednostki w procesy gospodarcze. Edukację należy postrzegać dwutorowo, z jednej strony jako kapitał startowy młodych kobiet i mężczyzn umożliwiający osiągnięcie konkretnych celów, z drugiej,

3 N. Okulicz-Kozaryn, *Charakterystyka nordyckich modeli bezpieczeństwa socjalnego*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2014, nr 12(3), s. 70–71.

jako narzędzie ciągłego rozwoju potencjału intelektualno-zawodowego służącego awansowi społecznemu.

Zapewnienie równości płci oraz eliminacja wszelkich form dyskryminacji kobiet to fundament praw człowieka i wartości wyznawanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Mimo to kobiety na całym świecie wciąż systematycznie doświadczają naruszeń swoich praw na każdym etapie życia, a ich pełna realizacja nie zawsze była traktowana jako kwestia nadrzędna. Osiągnięcie faktycznej równości wymaga dogłębnego zrozumienia mechanizmów dyskryminacji i wykluczenia, co jest niezbędne do opracowania skutecznych strategii na rzecz ich trwałej eliminacji⁴.

Bezpieczeństwo społeczne a prawa kobiet w państwach nordyckich

Państwa nordyckie cieszą się światową renomą ze względu na wysoki poziom równości płci, która stała się centralnym filarem ich tożsamości. Kwestia ta zyskała wręcz charakter eksportowy, czego przykładem jest Szwecja aktywnie promująca swoje dobre praktyki i rozwiązania systemowe na arenie międzynarodowej. Nordycki model państw opiekuńczych jest nierozzerwalnie spleciony z kwestią równości płci, a kraje te jednocześnie promują równość płci i czerpią z niej wymierne korzyści. Rozbudowany sektor publiczny dzięki tworzeniu miejsc pracy oraz zapewnieniu powszechnej opieki nad dziećmi stał się fundamentem aktywizacji zawodowej kobiet. Tym samym tzw. nordycki dyskurs na temat równości płci pozostaje ściśle powiązane z polityką i praktyką instytucjonalną państw opiekuńczych⁵.

Pod względem ideologicznym dyskurs ten promuje równość wyników, co odróżnia go od liberalnych koncepcji równości szans dominującej w wielu państwach europejskich oraz w polityce Unii Europejskiej (UE). Jednocześnie badacze przedmiotu od dawna pracują nad ujawnieniem pozostałych nierówności płci i paradoksów modelu nordyckiego: wysokiego poziomu przemocy wobec kobiet, segregacji płciowej na rynku pracy, różnic w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn oraz dominacji mężczyzn w polityce⁶.

4 *Women's Rights Are Human Rights*, Nowy Jork–Genewa 2014, s. 1–3.

5 A. Hellum, op. cit., s. 152–153, 184–185.

6 *Ibidem*, s. 153–154, 178.

Paradoksalnie, mimo wysokich wskaźników egalitaryzmu, Finlandia, Szwecja i Dania mają najwyższy wskaźnik przemocy domowej w Europie. Utrzymuje się również znaczna luka płacowa, która w 2019 roku w Finlandii wynosiła około 16%, podczas gdy w Szwecji było to 10,7% (dane za 2018 r.). W sferze politycznej utrwalone praktyki często prowadzą do deprecjonowania kompetencji kobiet, np. w ekonomii czy polityce zagranicznej. Barię pozostaje wciąż trudność w godzeniu macierzyństwa z karierą polityczną. Ponadto narastające zjawisko mowy nienawiści sprawiło, że pozycja młodych kobiet-polityków stała się szczególnie podatna na ataki⁷.

Badacze zajmujący się kwestiami płci nawiązali ścisłą współpracę z ruchem kobiecym oraz demokratycznymi strukturami państwowymi w celu opracowania polityki równości płci i narzędzi służących zwalczaniu nierówności płciowych. Nordyckie podejście do minimalizowania nierówności istotnie różni się od standardów unijnych. Podczas gdy Unia Europejska tradycyjnie opiera swoje działania na przepisach antydyskryminacyjnych, koncentrując się na rynku pracy, zabezpieczeniu społecznym i równości wynagrodzeń, państwa nordyckie osadziły te dążenia bezpośrednio w strukturze państwa opiekuńczego.

Wiele zagadnień, które w innych krajach uznawano za przejawy nierówności wymagające interwencji antydyskryminacyjnych (jak unijny postulat równej płacy), w krajach skandynawskich rozwiązywano za pomocą instrumentów polityki socjalnej lub środków pozytywnych. Kwestie te były przedmiotem negocjacji w korporacyjnych grupach roboczych. Takie podejście sprawiło, że równość płci zostało tam ugruntowana jako element systemu opieki społecznej i organizacji zatrudnienia, a nie jako niezbywalne prawo do niedyskryminacji. W rezultacie prawo antydyskryminacyjne nie stało się podstawowym narzędzie zmiany społecznej; polityka równouprawnienia płci tradycyjnie opierała się na środkach pozytywnych⁸.

Prawo antydyskryminacyjne zmierza do zapewnienia równych szans poprzez zakazanie praktyk dyskryminacyjnych. Przerzuca jednak na osobę dyskryminowaną obowiązek dochodzenia swoich praw, np. poprzez wniesienie

7 *Sexism, harassment and violence against women parliamentarians*, Geneva 2016, s. 2–4; E. Gracia, J. Merlo, *Intimate partner violence against women and the Nordic paradox*, „Social Science & Medicine” 2016, nr 157, s. 27–29.

8 A. Hellum, op. cit., s. 184–185.

sprawy do sądu. Środki pozytywne służą korygowaniu początkowych nierówności i odzwierciedlają inne pojęcie równości płci. Zamiast ograniczać się do postulatu równych szans, środki pozytywne dążą do osiągnięcia faktycznej równości rezultatów. Takie podejście bazuje na założeniu, że rzeczywista poprawa sytuacji grup niedostatecznie reprezentowanych wymaga odejścia od paradygmatu równości formalnej (równych szans)⁹.

Przykładowo, plany działania na rzecz równości płci wdrażane przez konserwatywne rządy w Finlandii zostały ograniczone zarówno pod względem stylu, jak i formy do wąskiego katalogu zagadnień, co doprowadziło do zaniku politycznego wymiaru tej kwestii. Mimo wielu podobieństw kraje nordyckie mają różne profile w zakresie instytucjonalizacji polityki równościowej, organizacji ruchu kobiecego oraz rozłożenia akcentów ideologicznych między wsparciem na macierzyństwo a promocją autonomii i wolność jednostki. Przykładowo, w Danii polityka równości jest mniej rozbudowana niż u sąsiadów, a silny wpływ liberalizmu odcisnął wyraźne piętno zarówno na ruchu kobiecym, jak i na działaniach państwa. W Norwegii z kolei znaczącą rolę odegrała ideologia macierzyństwa. Podobnie w Finlandii – system państwowych zasiłków opiekuńczych sprawił, że matki dzieci poniżej trzeciego roku życia pozostają w domu częściej niż w innych krajach skandynawskich. Szwecję natomiast wyróżnia silny wpływ feminizmu oraz dążenie do głębokiej analizy struktur władzy opartych na płci, co przejawia się m.in. w konsekwentnym wdrażaniu strategii mainstreamingu płci.

Zakończenie

W XXI wieku więcej kobiet pracuje, płaci składki na ubezpieczenie społeczne i zdobywa punkty uprawniające do comiesięcznego dochodu emerytalnego niż kiedykolwiek wcześniej w historii. Kobiety stoją przed większymi wyzwaniem ekonomicznymi na emeryturze, gdyż zazwyczaj opiekują się wieloma osobami, tj. małżonkami, dziećmi i rodzicami. Rządziej są też objęte prywatnymi programami emerytalnymi i w większym stopniu polegają na ubezpieczeniu społecznym, które zapewnia im podstawowy poziom ochrony. Na przestrzeni

lat poziom ochrony socjalnej dla kobiet został wzmocniony. Oprócz zrozumienia świadczeń, do których mogą być uprawnione, kobiety muszą również być świadome innych aspektów programu ubezpieczenia społecznego. Muszą wiedzieć o zapewnieniu ubezpieczenia społecznego dla każdej osoby, którą zatrudniają jako pomoc domową lub opiekunkę do dzieci. Muszą również znać kilka podstawowych informacji, takich jak co zrobić w przypadku zmiany nazwiska. Ubezpieczenie społeczne jest programem o kluczowym znaczeniu, zwłaszcza dla kobiet, ale nigdy nie miało ono na celu pokrycia wszystkich ich potrzeb finansowych. Komfortowa jesień życia wymaga nie tylko polegania na systemie publicznym, lecz także świadomego planowania finansowego i budowania oszczędności w ramach własnych możliwości¹⁰.

Państwa skandynawskie są powszechnie postrzegane jako opierające swoją organizację społeczną na zasadzie egalitaryzmu, co przejawia się również w ich zaawansowanej polityce równości płci. Kraje te uznaje się za pionierów we wdrażaniu międzynarodowych standardów w tym zakresie, a pozycja kobiet w tamtejszych strukturach społeczno-politycznych jest znacznie silniejsza niż w większości innych regionów świata.

W społeczeństwach nordyckich można zaobserwować ogólną tendencję do promowania i wzmacniania równości kobiet i mężczyzn. Niemniej jednak nawet te kraje mierzą się z wyzwaniem wymagającym szczególnej uwagi. Nawet w tak postępowych państwach jak Szwecja i Norwegia wyraźnie dominuje tradycyjny podział na zawody typowo kobiece i męskie. Ponadto w niektórych sektorach rynku pracy wciąż utrzymują się różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn. Nie można jednak pomijać tego, że państwa skandynawskie opracowały i wdrożyły kompleksowe regulacje prawne, a także utworzyły i rozwinęły niezbędne instytucje, których zadaniem jest nie tylko promowanie równych praw kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach życia, ale także egzekwowanie przestrzegania obowiązujących przepisów¹¹.

10 *What Every Woman Should Know*, Publication No. 05-10127, 2025, s. 1–3, <https://www.ssa.gov/pubs/EN-05-10127.pdf> [dostęp: 15.04.2026].

11 A. Hellum, op. cit., s. 153.

Bibliografia

- Gracia E., Merlo J., *Intimate partner violence against women and the Nordic paradox*, „Social Science & Medicine” 2016, nr 157.
- Hellum A., *Gender Equality in the Nordics*, „Scandinavian Studies in Law” 2022, nr 68.
- Sexism, harassment and violence against women parliamentarians*, Genewa 2016.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Women’s Rights Are Human Rights*, Nowy Jork–Genewa 2014.
- Okulicz-Kozaryn N., *Charakterystyka nordyckich modeli bezpieczeństwa socjalnego*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2014, nr 12(3).
- What Every Woman Should Know*, Publication No. 05-10127, 2025, <https://www.ssa.gov/pubs/EN-05-10127.pdf> [dostęp: 15.04.2026].

Women’s rights in Nordic countries in the context of social security

Abstract

Over the past thirty years, all the Nordic countries have established state mechanisms designed to combat gender discrimination and ensure equal opportunities for all members of society. These mechanisms comprise, on the one hand, a broad network of institutions and posts dedicated to promoting gender equality policies, and on the other, a system of anti-discrimination legislation underpinning social security. The equality mechanisms also include state-funded and organisationally supported gender research networks, established in every Scandinavian country and actively cooperating with one another. The gender dimension within the state governance system has taken on new characteristics: women have begun to participate more actively in the country’s governance and political life, in the activities of women’s social organisations, have increasingly stood as candidates for state governing bodies, and have advocated for equal rights with men. In this way, significant representation of women in state governing bodies has been achieved. All these achievements by women differ significantly from the position they held in the past.

Key words

women, the Nordic countries, gender equality, equality policy, social security